

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันประเทศไทยประสบปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมการเมืองวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลจากการใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน สำหรับผลของการพัฒนาในด้านบวกนั้น ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุและสาธารณูปโภคต่างๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัยหรือการขยายปริมาณและการขยายโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านลบเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจายไปถึงคนชนบทหรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมน้อยแต่กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบคิดตามมามากมาย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบทได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน ทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลางในการสั่งซื้อสินค้าความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการรวมกลุ่มกันตามประเพณี เมื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่เดิมแตกสลายลงภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหา และสิ่งสมปรับเปลี่ยนแปลงกันมาถูกลืมเลือนและเริ่มสูญหายไปประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศประสบปัญหาความยากจน ซึ่งเป็นผลจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการเชื่อมโยงโลกเข้าไว้ด้วยกันทำให้มีการไหลของกระแสตะวันตกหรือประเทศที่พัฒนาแล้วเข้ามาในประเทศทั้งวัตถุดิบและบริโภคนิยม ส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทยใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือยรวมถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมาโดยพื้นฐานแล้วประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในภาคเกษตรกรรมประสบปัญหาราคาสินค้าเกษตรตกต่ำเพราะต้นทุนการผลิตสูงและมักประสบปัญหาภัยธรรมชาติรวมทั้งผลผลิตการเกษตรจากประเทศเพื่อนบ้านที่เข้ามาขายตลาดในประเทศไทย สร้างความเสียหายให้เกษตรกรมาโดยตลอดทำให้เกษตรกรมีฐานะยากจน การพัฒนาประเทศไทยให้ก้าวทันกระแสโลกาภิวัตน์และเพื่อทัดเทียมกับประเทศที่พัฒนาแล้ว

ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนาจึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาด้านอุตสาหกรรมเทคโนโลยีเพื่อแข่งขันกับประเทศต่างๆ ที่สำคัญทำให้เราต้องพึ่งพาต่างประเทศ จากเดิมที่เคยพึ่งตนเองเป็นหลักภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีคุณค่าถูกละทิ้งประกอบกับวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี พ.ศ.2540 เศรษฐกิจไทยทั้งระบบได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงไม่ว่าจะเป็นสถานะของประเทศองค์กรภาคเอกชนตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่และปากท้องของประชาชน รัฐบาลในยุคนั้นต้องกู้ยืม

เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (ไอเอ็มเอฟ) ด้วยวงเงิน 17,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ไม่นับรวมหนี้สินของภาคเอกชนที่เพิ่มขึ้นเท่าทวีคูณจากการปรับลดค่าเงินบาท เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ.2540 กลายเป็นต้นเหตุของการปรับลดพนักงานปรับลดเงินเดือนจำนวนคนว่างงานเพิ่มมากขึ้นถึง 2 ล้านคน และกิจการหลายต่อหลายแห่งต้องปิดตัวลง

พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาในปี พ.ศ.2540 จึงระบุถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้ง มีใจความตอนหนึ่งว่า

“เศรษฐกิจแบบค้าขายภาษาฝรั่งเขาเรียกว่า Trade Economy ไม่ใช่แบบพอเพียงซึ่งฝรั่งเรียก Self - Sufficient Economy ถ้าเราทำแบบที่ไทยทำได้คือเศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตัวเราก็อยู่ได้ไม่ต้องเดือดร้อน”

“ถ้าสามารถจะเปลี่ยนแปลงให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงไม่ต้องทั้งหมดแม้ไม่ถึงครึ่งอาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็สามารถที่จะอยู่ได้ ถ้าทำตั้งแต่บัดนี้ก็จะสามารถที่จะแก้ไขได้”

“.....การจะเป็นเสือนั้นมันไม่สำคัญสำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกินและมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกินแบบพอมีพอกินหมายความว่าอุ้มชูตัวเองให้พอเพียงกับตนเอง” (สำนักการจัดการทรัพย์สินส่วนพระองค์, 2550, หน้า 21)

ประเทศไทยประสบปัญหาหลายด้าน เช่น ไม่สามารถส่งออกได้ไม่มีเงินทุนที่จะทำกิจการต่างๆ คนตกงานกันมากขึ้นธุรกิจต่างๆซบเซา เกิดความเหลื่อมล้ำขึ้นอย่างมาก ระหว่างกลุ่มคนรวยกับกลุ่มคนจนไม่ว่าจะเป็นทางด้านรายได้ ทรัพย์สินสมบัติ โอกาสของชีวิต สังคมไทยถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเข้มข้นในส่วนนี้ผู้คนซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยในสังคมจะมีฐานะดีมีค่านิยมที่เน้นการสะสมวัตถุและการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยและยังมีสิทธิมีเสียงทางการเมืองมีอำนาจและมีแรงกดดันให้ระบบการวางนโยบายเศรษฐกิจสังคมเป็นไปตามแนวทางที่ตนต้องการ ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งของสังคมซึ่งเป็นผู้คนส่วนใหญ่ไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาและการใช้เทคโนโลยีเท่าใดนักหากแต่ได้รับผลกระทบที่เสียหายมากกว่าต้องหลุดจากวงจรการผลิตและการบริโภคต้องดำรงชีวิตอยู่อย่างไรงานทำ ไร้อำนาจการซื้อ ไร้อำนาจทางการเมือง และที่สำคัญมีชีวิตอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมมากขึ้นทั้งในเมืองและชนบท

จากสาเหตุข้างต้นทำให้ประเทศไทยจำเป็นต้องมีเศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ เนื่องจากในเศรษฐกิจระบบโลกาภิวัตน์นั้นแต่ละประเทศจะแข่งขันกันด้วยเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาของเราจึงต้องยึดตนเองพัฒนาตัวเองก่อน ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีหลักสำคัญคือการแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วนมีที่นาปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลาหรือตัวอย่างจากโครงการพระราชดำริต่างๆ ก็เป็นแนวทางเพื่อให้เราสามารถเลี้ยงตัวเองได้ให้เรามีความจำเป็นพื้นฐานครบถ้วนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้ให้เห็นว่าถ้าเรารักษาสิ่งต่างๆ เหล่านี้ให้คงอยู่ได้เราจะสามารถเลี้ยงตัวเองได้เราจึงต้องส่งเสริมให้ระดับบุคคลมีความมั่นคงมั่งคั่งอย่างยั่งยืน เห็นได้จากเหตุการณ์วิกฤตเศรษฐกิจดังที่กล่าวข้างต้น แต่ประเทศไทยก็สามารถฟื้นตัวได้เร็วผู้ที่เดินทางกลับไปยังภูมิลำเนาก็สามารถประกอบอาชีพได้ นอกจากนั้นเศรษฐกิจพอเพียงยังเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่เราทุกคนปรารถนา นั่นคือ การพัฒนาที่ยั่งยืนที่เน้นความสุขสมบูรณ์ของประชาชนทุกคนที่สำคัญคือเศรษฐกิจพอเพียงเน้นการก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์เศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ได้หมายถึงการปิดประเทศหรือการไม่ค้าขายกับประเทศอื่นหรือการไม่พึ่งใครเลย ตรงกันข้ามเศรษฐกิจพอเพียงต้องสามารถรักษาสมดุลและเตรียมพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางจากภายนอกซึ่งเป็นการเตรียมพร้อมอยู่ด้วยความไม่ประมาทและไม่เลี้ยงเกินตัวเพื่อว่า เมื่อเกิดความผันผวนทางเศรษฐกิจในระดับโลกหรือภูมิภาคขึ้นเมื่อใดประเทศไทยยังสามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตนเองโดยที่เรายังพอมีพอใช้อยู่ในประเทศได้ด้วย ดังนั้น ถ้าชาวบ้านสามารถเลี้ยงตัวเองได้เป็นชุมชนที่พอเพียงแล้วชุมชนที่พอเพียงนี้ก็จะเลี้ยงอำเภอ อำเภอพอเพียงก็จะเลี้ยงจังหวัด จังหวัดพอเพียงก็จะเลี้ยงประเทศได้ ถ้าเรายึดเศรษฐกิจพอเพียงแล้วแม้ทั่วโลกจะประสบเหตุวิกฤตใดๆ จะล่มสลายไปอย่างไร แต่ประเทศไทยเราก็ยังสามารถยืนหยัดอยู่ได้เลี้ยงตัวเองได้เราจึงต้องสร้างเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

บ้านลำแดง ตำบลหันตะเภา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่ทั้งสิ้น 3,000 ไร่ ประกอบด้วย ครัวเรือน 140 ครัวเรือน ประชากร 682 คน ชาย 343 คน หญิง 339 คน และมีวิสาหกิจ คือ บ้านลำแดงก้าวไกล ผู้นำเข้มแข็ง สร้างเสริมรายได้ให้กับชุมชน และความเข้มแข็งของผู้นำหมู่บ้านทุกยุคทุกสมัยทำให้สามารถนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาขยายผลในหมู่บ้านได้อย่างเต็มรูปแบบ (คณะกรรมการหมู่บ้านบ้านลำแดง, 2556, หน้า 2) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านลำแดงได้ดำเนินการส่งเสริมโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบที่เป็น

รูปธรรมในชุมชนสอดคล้องตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยชุมชนมีกลุ่มผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และมีบทบาทสำคัญเพราะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีความรักความสามัคคี อันจะส่งผลดีต่อการส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและในฐานะเป็นตัวแทนของชาวบ้านที่มีโอกาสในการช่วยเหลือชาวบ้านนอกเหนือจากผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งแล้ว ความสำเร็จดังกล่าวยังเกิดจากความร่วมมือของทางราชการและราษฎรในชุมชนเป็นสำคัญ

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องบทบาทของผู้นำชุมชนต่อ โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ โดยจะศึกษาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านลำแดง อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตัวอย่างจึงสามารถนำไปอธิบายบทบาทของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนต่อการดำเนิน โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านลำแดง อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของผู้นำชุมชนต่อการดำเนิน โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านลำแดง อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนบ้านลำแดง ตำบลหันตะเภา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 12 คน และหัวหน้าส่วนราชการอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 3 คน รวมประชากรทั้งสิ้น 15 คน
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำชุมชนต่อการดำเนินโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านลำแดง ตำบลหันตะเภา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านจิตใจและสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเรียนรู้ และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
3. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาในพื้นที่บ้านลำแดง ตำบลหันตะเภา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และหัวหน้าส่วนราชการอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2556 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2556

นิยามศัพท์เฉพาะ

บทบาท หมายถึง พฤติกรรมหรือการประพฤติดโดยทั่วไปของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมสนับสนุนและการช่วยเหลือระหว่างผู้นำชุมชนและชาวบ้านตามสถานภาพของแต่ละคน

ผู้นำชุมชน หมายถึง ผู้ที่มีศักยภาพต่อการชักนำความคิดเห็นของชุมชน ไปสู่การตัดสินใจแก้ปัญหาของชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

หัวหน้าส่วนราชการ หมายถึง พัฒนาการอำเภอวังน้อย ประมงอำเภอวังน้อย และปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหันตะเภา

บทบาทของผู้นำชุมชน หมายถึง บทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 7 ด้าน ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง คริวเรือนสามารถพึ่งตนเองได้โดยมีการส่งเสริมอาชีพที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนตามความเหมาะสม
2. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ชุมชนบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่ระบบโครงสร้างพื้นฐานพอเพียงต่อความต้องการ
3. ด้านสาธารณสุข หมายถึง ระบบโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสุขภาพจากการมีส่วนร่วมของชุมชนการจัดการเพื่อเสริมสร้างสุขภาพ การป้องกันการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง
4. ด้านศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี หมายถึง การนับถือศาสนาที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ การมีวิถีชีวิตแบ่งปันเอื้ออาทร การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน
5. ด้านการพัฒนาคน หมายถึง การจัดการความรู้ ภูมิปัญญา การพัฒนาผู้นำ และสมาชิกในชุมชน
6. ด้านการบริหารจัดการชุมชน หมายถึง การจัดทำระบบข้อมูล การจัดทำแผนชุมชน การจัดสวัสดิการชุมชน การเสริมสร้างการเมืองการปกครองระบบประชาธิปไตย
7. ด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หมายถึง การป้องกันรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชน การป้องกันภัยธรรมชาติ

คณะกรรมการหมู่บ้าน หมายถึง คณะกรรมการหมู่บ้านตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่

ผู้นำอาวุโส หมายถึง ผู้นำอย่างไม่เป็นทางการแต่มีความอาวุโสด้วยวัยวุฒิซึ่งมีประวัติชีวิตที่ดีที่ราษฎรให้ความเคารพนับถือความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณความมีเหตุผลมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ หมายถึง การพัฒนาชุมชนด้วยการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมสำหรับปรับเปลี่ยน เปลี่ยนแปลง ระบบคิด เพื่อเสริมสร้างวิถีชีวิตที่เหมาะสมเป็นชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และการกำหนดระบบการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพใช้เกณฑ์ชี้วัดและมีหลักฐานยืนยันการปฏิบัติให้เป็นที่ยอมรับ 4 ด้าน คือ

1. ด้านจิตใจและสังคม คือ หมู่บ้านหรือชุมชนประชาชนมีความสามัคคีและความร่วมมืออันดีระหว่างกัน มีข้อตกลงกำหนดเป็นข้อปฏิบัติของหมู่บ้าน มีกองทุนเพื่อสวัสดิการของชุมชนเพื่อให้บริการแก่สมาชิก ชุมชนยึดมั่นในหลักประชาธิปไตย มีหลักคุณธรรม จริยธรรม ในการดำเนินชีวิตร่วมกัน คนในครอบครัวมีความอบอุ่น ชุมชนมีความปลอดภัยและคนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. ด้านเศรษฐกิจ คือ คราวเรือนมีการจัดทำบัญชีครัวเรือน ชุมชนมีกิจกรรมลดรายจ่ายและสร้างรายได้ มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพหลักของหมู่บ้าน และมีการออมที่มีหลายรูปแบบ มีการดำเนินการสร้างรายได้ในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน

3. ด้านการเรียนรู้ คือ หมู่บ้านมีระบบฐานข้อมูลชุมชน มีการใช้ประโยชน์จากข้อมูลและแผนชุมชน มีการค้นหาและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับศักยภาพของหมู่บ้านหรือชุมชนมีการสร้างเครือข่ายภาคีการพัฒนา มีการปฏิบัติตามหลักการของการพึ่งตนเอง

4. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ หมู่บ้านหรือชุมชนมีจิตสำนึกของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีกลุ่ม/องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม มีการใช้พลังงานทดแทนที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของชุมชนมีการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบบทบาทของผู้นำชุมชนต่อการดำเนินโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านลำแดง อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. ทำให้ทราบปัญหาและอุปสรรคของผู้นำชุมชนต่อการดำเนินโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านลำแดง อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา